

השיעור השבועי

גיליון מס' 527

הרב המקדים: הג"ר יצחק מועלם שליט"א
רב אורח: הג"ר אפרים לניאדו שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזדים ומשודר דרך הטלוויזיה והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
18:02	17:28	16:36	תל אביב
17:58	17:26	16:35	חיפה
17:57	17:26	16:34	באר שבע
18:02	17:29	16:37	

שמות | כ"א טבת תשפ"ו

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

דיני פלג המנחה

ערבית לפני פלג המנחה. אם המתפלל עשאו כלילה לכל מיילי או רק לתפלה. המתפלל ערבית מבעוד יום אם יכול אח"כ לקרוא מגילה, להניח תפלין, לברך שבע ברכות ביום הז', לברך ברכות הראיה ביום הל"א, להתפלל מנחה, לאכול בשר במוצאי ר"ח אב, לומר תהלים וסליחות, להניח תפלין, למול את הבן, ועוד. נתינת גט בלילה

הערות על תרומת הדשן, ופלפל בדבריו, ובילקוט יוסף (ברכות כ"ג ג' שתידי לצאת לאור בעיה"י בקרב) הסברנו שיחזור על קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, ולא יאמר ברכות קריאת שמע, ויתפלל ערבית בתנאי של נדבה, כי לפי התרומת הדשן כבר יצא ידי חובה, אי אפשר לחלוק עליו כי הוא אחד מהראשונים, ורק לפלפל בדבריו. על כל פנים מפלג המנחה מותר להתפלל ערבית.

פלג המנחה

א. **בשיעור הקודם** דיברנו בענין פלג המנחה, שהוא שעה ורבע בשעות זמניות קודם צאת הכוכבים, ולפני כן זה יום גמור. ובמשנה ברכות (ברכות כו.) נחלקו ר' יהודה וחכמים האם פלג המנחה הוא זמן מנחה או ערבית, והגמרא (ברכות לו.) אומרת, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, מי שרוצה יעשה כרבי יהודה שמפלג המנחה נחשב ערב, ואפילו יכול לקרוא קריאת שמע של ערבית, שנקרא "בשכבך ובקומך", ומי שרוצה יעשה כחכמים שבפלג המנחה יתפלל מנחה, ואחר צאת הכוכבים יתפלל ערבית. וכתבו רש"י ותוס' ותלמידי רבינו יונה והמאירי (ברכות ב.), שבזמנם נהגו להתפלל ערבית מפלג המנחה. וכך המנהג פשוט אצל הספרדים. אמנם האשכנזים מקפידים להתפלל ערבית בצאת הכוכבים, ומרוויחים 'מצוה גוררת מצוה', שעד שממתינים לתפלת ערבית מאוחר, בינתיים מקיימים שיעור בין מנחה לערבית.² אבל אנחנו הספרדים מתפללים מנחה וערבית יחד, וגומרים והולכים.

ערבית לפני פלג

ב. בשיעור הקודם אמרנו חידוש בשם תרומת הדשן (ס"א א), שמי שטעה והתפלל ערבית לפני פלג המנחה, כגון בשעה 15:00 בחשבו שהגיע הזמן, כדיעבד עלתה לו התפלה. ביביע אומר חלק י"א (האו"ח סי' פ"ג) יש חיבור

חקירה אם בערבית עשאו כלילה

ג. יש לחקור, המתפלל ערבית מפלג המנחה, האם עושה את הזמן הזה לילה לכל מיילי - לכל הדינים, או רק לגבי תפלת ערבית, כיון שהרוצה לעשות כרבי יהודה עושה, מתפלל ערבית מבעוד יום, אבל לשאר הדברים נחשב יום.

נפקא מינה לכמה דברים ומהם [1], בהושענא רבה מי שהתפלל בפלג המנחה ערבית של שמיני עצרת, ורוצה לאכול סעודת חג, האם יאכל בסוכה כיון שעדיין זה יום, או שאחר שהתפלל ערבית עשאו כלילה ויכול לאכול בבית? וזה תלוי בחקירה הנוכרת, המתפלל ערבית בפלג עשאו כלילה לכל הדינים או רק לגבי תפלה. ויש עוד עשרות נפקא מינה, בילקוט יוסף (ברכות ג) הבאנו ס"ו נפקא מינה בחקירה הזו. כי כל חקירה שאין בה נפקא מינה אינה חקירה, בישיבות ואומרים נפקא מינה לקידושי אשה, אבל זה בדוחק... וכעת אמרנו נפקא מינה אחת.

הפירושים במנין התלמידים. מרן זכה להעמיד תלמידים הרבה על ידי השיעורים והספרים, לא היה ראש ישיבה, אבל העמיד תלמידים מתורתו לאלפים ולרבבות, יותר מכל ראשי הישיבות גם יחד! והולכים אחר הגדול במנין התלמידים, כי תלמידים מקשים קושיות, איך כבודו אומר כך, יש קושיא מכאן ומכאן, וצריך לתרץ, ועל ידי התלמידים התורה מתרחבת. בדומה לזה יש רבנים שחיברו ספרים ואנו מקשים ודנים בדבריהם, אדרבה, יגידו תורה ויאדיר, גם על המשנה ברורה והחזון איש, מרן זצ"ל חולק, ואנחנו מקשים ומתרצים. יש גם שכתבו לחלוק על מרן, גם באור לציון חולק, ואנחנו מפלפלים בדבריהם והתורה מתרחבת. כי צריך לעיין ולהשיב תשובות. נברך אותה שיאריך ימים ושנים, "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צו, טו).

² לפני כמה שנים הייתי בחיפה בית כנסת הגדול שם, התפללנו מנחה ונשארתי לשיעור בדף היומי, הגיעו לסנהדרין (עג) לסוגיא של רודף, יש שם קצת גמרא והרבה תוס', והם לא לומדים תוס', וגמרו מהר. ראו שיש עוד 7 דקות לערבית, וביקשו שאגיד כמה מיילים עד שיגיע הזמן. מה אגיד בשבע דקות, אמרתי, אשאל אתכם כמה שאלות, כמו מבחן פומבי... שאלתי, מי שיש לו סיר דגים מבושלים כל צרכם עם קצת רוטב, כלומר רוב יבש ומיעוט רוטב, ורוצה להוציא מהמקרר ולהניח על הפלאטה בשביל האורחים שהפתיעו אותו ובאו, האם מותר או אסור? אף אחד לא ידע, רק אמרו: כך אמא שלי עשתה, כך סבתא שלי עשתה... עוד שאלתי אותם, איך עושים קפה בשבת, האם מותר לתת קפה תחלה ואחר כך המים, או מים ואחר כך קפה, וכן שאלתי אם מותר לעשות צנימים בשבת, ואף אחד לא ידע. כך שאלתי עוד שאלה ועוד שאלה ולא ידעו לענות. אמרתי להם: רבותי, אתם בעלי בתים שעובדים כל היום, באים להתפלל מנחה וערבית, ולומדים תורה. יצר הרע מקנא בכם, ואומר לכם תלמדו דף יומי, ימנות, גיטין, קידושין, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין, רק לא

¹ **מדברי הרב יצחק מועלם שליט"א:** ברשות מורנו ורבו מרן שליט"א, לא אני שצריך לבוא ולומר, זכה הדור ומרן עומד עמידה איתנה בכל הדברים, מביע דעתו דעת תורה צרופה. בע"ה לא יעדי מינן זיויה ויקריה, לאורו נלך, ויהי רצון שנזכה לביאת משיח צדקנו אמון.

מדברי הרב אפרים לניאדו שליט"א: ברשות מעלת מורנו ורבונו ועטרת ראשנו מרן שליט"א, זכינו להיות בדור של מרן הגדול והקדוש מרן רבינו עובדיה זצוק"ל, וזכינו לראות את הדרת פניו, וזכינו לראות מהי תורה, ועתה אנו רואים את בנו ממשיך דרכו מרן שליט"א, ואני זוכה לשמוע בכל שבוע את השיעור גם בברזיל, את דברי התורה והחידושים שלו, ונהנים מאוד בכל העולם. ה' אריך ימיו בטוב ושנותיו בניעמים.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך להגאון הרב יצחק מועלם רבה של ביתר, אנחנו מכירים אותו כבר הרבה שנים, הוא יד ימינו של המרא דאתרא הגאון הרב תופיק אביעזרי, וגם ממשיך את דרכו, מזכה את הרבים ומרביץ תורה. ב"ה הוא בקי בפסקים של מרן, יביע אומר, יחיה דעתו, מי שלא בקי זה הפסד שלו... וגם מוסר את התורה של מרן לרבים. יהי רצון שעוד יזכה להגדיל תורה להאדירה, ויפוצו מעיינותיו חוצה.

ברשות כבוד הגאון רבי אפרים לניאדו מסאן פאולו שבברזיל. כמה פעמים היה כאן, וספרתי שלפני יותר מששים שנה כשהיננו קטנים, היה בא אצל מרן זצ"ל בצהרים עם קבוצה של בחורים מפורת יוסף, חכם יצחק אבא שאול, חכם יעקב אחי, הרב ענתבי, הרב בן צבי, ועוד, ולמדו בכל יום עם מרן דף יומי. אני זוכר את המראה איך היו שקועים בלימוד ומפלפלים עם מרן. הוא זכה להיות מקורב למרן, ובישיעוריו בברזיל הוא מחדיר את ההלכות של מרן, כי יש לו שכל, וידע מי זה מרן שאין כמותו.

מי לנו גדול ממרן זצ"ל, הגמרא (ע"ז ז). אומרת, שאם שני חכמים חולקים ואחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין, והולכים אחר הגדול. "בחכמה" - חכמת התורה, "ובמנין" - אחד

מקרא מגילה

ד. עוד נפקא מינה [2], בירושלים בד"כ תענית אסתר ופורים אינם בסמוך, אבל בשאר הארץ במוצאי תענית אסתר נכנס פורים וקוראים את המגילה, ויהודי שמרגיש טוב - כי חולה פטור מהתענית, במקום צער לא גזרו חכמים - אבל הוא חלש ורוצה להקדים להתפלל ערבית מבעוד יום ולקרוא את המגילה, ולאכול מיד בצאת הכוכבים, אם ערבית נחשב שעשאו כלילה לכל דבר, יכול לקרוא את המגילה, ואם רק לגבי תפלת ערבית נקרא ערב, לא יקרא את המגילה מבעוד יום. ויש בזה מחלוקת הפוסקים (ס"ס תרצב).

תפלין

ה. עוד נפקא מינה [3], מי שלא הניח תפלין במשך היום, כגון שלא הרגיש טוב, יצא מהישיבה³ והלך לבית שלו, ובאו באמצע הלילה ועצרו אותו כי הוא ספרדי, לקחו אותו באזיקים לבית מעצר, ובבוקר ביקש שיביאו לו תפלין, ולא הסכימו, יש שם סוהרות עם ניבול פה ה' ירחם, ואמרו לו: בשום פנים ואופן! סיפר לי אחד האסירים, שאחת הסוהרות אמרה לו: אתה מאמין בקב"ה? אמר, בודאי! אמרה, אם כך שהקב"ה יביא לך! כך הסוהרות התעללו בהם. הגיע הערב, וצריכים לאכול ולישון מהר, והתפלל ערבית מבעוד יום, ופתאום הביאו לו את התפלין, כנראה הסוהרות שמעה הרצאה מהרב אלבי וחזרה בתשובה... האם יכול להניח תפלין אחר שהתפלל ערבית. אם נחשב שעשאו כלילה לכל הדינים, כלילה לא מניחים תפלין גזירה שמא יפיח בהם, אבל אם נקרא ערב רק לגבי תפלת ערבית, יכול להניח תפלין.

שבע ברכות

ו. עוד נפקא מינה [4], אדם שמתחתן יש לו שבעת ימי משתה, ואם עושים לו סעודה בבית החתן, נקרא בית חתנים, ואם מביאים עשרה אנשים, ושתי פנים חדשות, מברכים שבע ברכות. בזמננו לפני חמישים וששים שנה, היו מקפידים ביום האחרון בצהריים לעשות סעודה בבית החתן, קונים פלאפל - לא מטריחים את הכלה החדשה לבשל ולהכין - והיו באים עשרה ושתי פנים חדשות, ומברכים את כל השבע ברכות. והנה חתן שלא ידע שרוצים לעשות בביתו סעודה, וביום האחרון של שבעת ימי המשתה הלך עם הכלה לכותל והתפלל ערבית מבעוד יום, וכשגמר להתפלל ובא לביתו הפתיעו אותו החברים שלו והזמינו פלאפל, ורוצים לעשות שבע ברכות קודם השקיעה, ואומרים, הבאנו פנים חדשות... אבל החתן התפלל ערבית והולכים אחר החתן - הרי החתן וגם הכלה חייבים לאכול כזית לחם - האם נחשב שבכך שהתפלל ערבית עשאו כלילה לכל מילי ואז לא יוכלו לברך שבע ברכות, או שיוכלו לברך? וכן אם עושים להם סעודה בבית ההורים שלו, שמברכים שם רק "הגפן" ו"יאשר ברא", וכך מנהג ירושלים, כך נהגו חכם עזרא עטיה, חכם בן ציון, מרן זצ"ל וכל החכמים הספרדים באמת, ואפילו הם שלשה בלבד, מזמנים, ואחר ברכת המזון מברכים הגפן ואשר ברא (אה"ע ס"ב ט"ז). ואחר שהתפלל ערבית מבעוד יום אומרים לו שכעת עושים את הסעודה האחרונה של שבעת ימי המשתה, האם יברכו "אשר ברא" או לא. אם המתפלל ערבית עשאו כלילה לכל הדינים, לא יברכו, אבל אם זה חידוש מיוחד רק לתפלה, יכולים לברך.

ברכות הראיה

ז. עוד נפקא מינה [5], מי שרואה את הכינרת ולא ראה אותה במשך שלושים יום - הוא לא בטלן שהולך כל יום... - מברך בשם ומלכות "עושה מעשה בראשית", וכן הרואה את הים התיכון - במקומות שמוותר ללכת - מברך בשם ומלכות "שעשה את הים הגדול", כשלא ראה שלשים יום, חוץ מהיום שראה

תלמדו הלכות, ותישארו עמי ארצות שלא יודעים הלכה אחת, והרי "אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד" (אבות ב. ה). תשמעו ממני, אני מציע לכם שחצי שעה אחרי ערבית תקיימו עוד שיעור בהלכה במשנה ברורה. הם אשכנזים, ואם היו ספרדים הייתי מציע להם ללמוד חזון עובדיה או ילקוט יוסף. הם דיברו ביניהם באידיש, ואני לא הבנתי, ואמרו, כבוד הרב, זה לא שייך, אחרי ערבית מחכים לאכול ארוחת ערב ולעזור בבית עם הילדים. אמרתי, אם כך יש לכם רק את החצי שעה בין מנחה לערבית, תשמעו ממני ותפסיקו ללמוד דף יומי, ותלמדו הלכות. אמרו, הרב, לומדים פה כמה שנים דף יומי, זה כמו נדר! קראתי לשני אנשים ואמרת: מותרים לכם מותרים לכם... עשיתי להם התרת נדרים מבלי שביקשו, מדין זכין לאדם... והלכתי. לפני כמה חודשים היתה אזכרה של הגאון הרב שלמה שלוש, שהיה רבה של חיפה, ולמד בחזון עובדיה, והגעתי לבית כנסת הגדול בחיפה. ניגש אלי אחד המפללים ואמר: הרב, יישר כח על מה שכבודו אמר לנו, אחרי שכבודו הלך היה יוכוח, ולבסוף הסכימו

והיום שרואה. וכן אם היה בגיברלטר וראה את הים, שם זה לכולי עלמא הם הגדול, ויכול לברך לכולי עלמא. וכן ההולך לגן חיות ורואה פיל או קוף - יש להם קצת שכל כמו הטיפשים שבבני אדם... - מברך בשם ומלכות "משנה הבריות", אם לא ראה שלושים יום. וכן כל ברכות הראיה, כגון הרואה את בית הקברות מברך "אשר יצר אתכם בדיון" וכו', כשלא ראה שלושים יום. ומי שביום השלושים בדיוק התפלל ערבית מבעוד יום, האם אחר שהתפלל ערבית עשאו כלילה ואז יוכל לברך, כי נחשב שהוא ביום השלושים ואחת, או לא. זה תלוי בחקירה האמורה.

מנחה אחרי ערבית

ח. עוד נפקא מינה [6], מי שמוצא שמתפללים ערבית מבעוד יום, נכנס והתפלל איתם ערבית, ואחר כך נזכר שלא התפלל מנחה, האם יכול להתפלל מנחה אחרי שהתפלל ערבית, או לא. אם נחשב שעשאו כלילה לא יכול להתפלל מנחה, אבל אם רק לגבי תפלה הקילו חכמים, אפשר שלא באו להפסידו מנחה, ותפלה רחמי נינהו, ויכול להתפלל. בהמשך נראה שיש בזה מחלוקת גדולה באחרונים, וזה תלוי בחקירה שלנו.

ט. עוד נפקא מינה [7], אם אחרי שהתפלל ערבית מבעוד יום יכול להשלים מנין שמתפללים מנחה, ובפרט יש לדון בליל שבת, שאפילו ענה על "ברכו" קיבל שבת, ואין יצטרף למנין של מנחה.

בשר בחודש אב

י. עוד נפקא מינה [8], כידוע שלא אוכלים בשר ועוף מליל ב' באב, אבל בר"ח אב מנהגנו לאכול בשר, וכמו שכתב החיד"א (מורה באצבע אות רלג). ומי שהתפלל ערבית מבעוד יום, וכשגמר להתפלל הביאו לו מנה בשרית, במציאות זה עדיין ראש חודש, ומצד שני כבר התפלל ערבית של ליל ב' באב, אם עשאו כלילה לכל מילי, לא יאכל, אבל אם לא לכל מילי, יכול לאכול.

תהלים וסליחות

יא. עוד נפקא מינה [9], מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, וכשגמר להתפלל רוצה לקרוא תהלים, אם זה נחשב כקורא תהלים כלילה שזה אסור. אם עשאו כלילה לכל הדינים, לא יקרא, ואם רק לגבי תפלה נקרא ערב, יכול לומר תהלים לאחר שהתפלל ערבית.

יב. עוד נפקא מינה [10], מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, ואחר כך רוצים לארגן מנין לסליחות, אם זה לילה לכל דבר, לא יכול לומר סליחות בתחילת הלילה, ואם זה רק לגבי תפלה, יכול לומר סליחות.

תאריך פטירה

יג. עוד נפקא מינה [11], אשה שהדליקה נרות בפלג המנחה, קיבלה שבת והתפללה ערבית, ולאחר מכן לא הרגישה טוב, נפלה ונפטרה מיתת נשיקה... מה יכתבו במצבה, שנפטרה בשבת או ביום ששי, מצד אחד עדיין יום, ומצד שני קיבלה שבת והתפללה ערבית. זה תלוי בחקירה הנזכרת.

יד. עוד נפקא מינה [12], במקרה הנזכר מתי יעשו את האזכרה של יאר-צייט, בתאריך של שבת או יום ששי.

טו. עוד נפקא מינה [13], קיבל יום הכפורים מפלג המנחה, אם יוכל לברך על טלית, כי סוף סוף זה קודם השקיעה.

טז. עוד נפקא מינה [14], מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, ושמע שמועה על מתו (ראה לקמן הע' 7), אינו מונה אלא מיום של מחרת, ואותו יום אינו עולה לו, הואיל וכבר התפלל ערבית. וזה תלוי בחקירה הנזכרת.

ללמוד הלכות, ומאז גמרנו כל הלכות ברכת המזון, זימון וברכות, איזה תענוג! ובאים אנשים פי שנים. תודה רבה על העצה של כבודו.

אם היה להם שעותיים שלש שעות לימוד בכל יום, אין הכי נמי היו ילמדו גם גמרא, כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה (ירושלמי ר"פ ר"א דמילה), אבל כשהזמן מצומצם ולומדים רק גמרא, חבל, וכי אתם דינים שצריכים ללמוד יבמות, גיטין, קידושין, תלמדו הלכה למעשה!

³ במצב כיום בחורי ישיבות צריכים להסתגר בישיבה ולא לצאת, יש לי נכד בחור ישיבה שקיבל צו גיוס, ואמרת לי לו שלא יבוא לבית לבקר, כי אם יבוא, בשתיים כלילה ידפקו בדלת ויקחו אותו למעצר... אבל לבנין הישיבה הם לא מעזים להיכנס. אולי מעוז יצא מתוק, יצא דבר טוב, שסיתגרו בישיבה וישבו וילמדו בהתמדה...

“ליליה ולא דומיה ליי”

יד. באמת הפרי חדש (ס"ט תרצב) דחה את הפסק של תרומת הדשן בשתי ידים⁵, שהרי רוב הפוסקים חולקים על רבינו תם, ולדבריהם מי שקרא קריאת שמע מבעוד יום צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע בצאת הכוכבים⁶, וכל שכן במגילה, שבגמרא (מגילה ד. ת) אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר (תהלים כב, ג) “אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה ליי”, וקיימא לן (מגילה כ:). שלילה הוא רק מצאת הכוכבים. ולכן כתב הפרי חדש שאין לסמוך על הוראת התרומת הדשן, וכל שקרא קודם צאת הכוכבים לא עשה ולא כלום ובירך ברכות לבטלה. וכן כתב המהרש”א בסוף ספר חנן אלהים (בתקנות ס”ב, ב). אבל זה לא מוכרח, כי אפשר לומר שהפסוק “לילה ולא דומיה ליי” הוא אסמכתא בעלמא, וכבר מפלג המנחה נקרא ערב, וכמו שערבית יכול להתפלל מבעוד יום, כך במגילה. למעשה לכתחילה אנחנו מחכים לצאת הכוכבים, ובמקום צורך לכל הפחות שיגיע זמן שקיעת החמה, שאז ספק יום וספק לילה, וספק דרבנן לקולא, אלא אם כן הוא אנוס ממש, שאז יכול להקדים לפלג המנחה.

שמרעה על מתו

טו. במקום שלישי (ח”א ס”ו רמח) כותב בתרומת הדשן לגבי הלכות טהרה, ומדמה להלכות אבלות, והביא מה שכתב מהר”ם (בהלכות שמחות שלו ס”י קיז) שמי שהתפלל ערבית ועודנו יום קודם צאת הכוכבים, ושמע שמועה על מתו⁷, אינו מונה אלא מיום של מחרת, ואותו יום אינו עולה לו, הואיל וכבר התפלל ערבית, תרי קולי לא עבדינן. וכתב שכן ראה לאחד מהגדולים, שפסל גט שניתן לאחר שהתפללו הקהל ערבית, אף שהיה עודנו יום, כי החשיבו לילה, ויש פוסקים האוסרים לתת גט בלילה, כמו דין שיושבים רק ביום, שנאמר “דינו לבוקר משפט” (ירמיהו כא, יב). וכן יש לדון אם ביום השלושים לפטירת קרובו התפלל ערבית מבעוד יום, וכשגמר להתפלל הודיעו לו: הקרוב שלך נפטר וקברו אותו, אם עשאו כלילה לכל מילי, זה ליל שלושים ואחד, וישב שעה אחת כדן שמועה רחוקה, אבל אם רק לענין תפלה נקרא ערב, ועוד לא שקעה השמש, הוא עדיין בתוך שלושים יום וישב שבעה.

ברית מילה

טז. התרומת הדשן הביא עוד ראייה, ממה שכתב בהגהות מיימוניות (הל’ מילה פ”א אות ה) לענין תינוק שנולד סמוך לחשיכה, שלא הולכים אחר תפילת ערבית בין להקל בין להחמיר, אלא הכל תלוי בצאת הכוכבים, כי רק עיצומו של יום קבוע. וכן אבי הבן שנולד לו בן, “וביום השמיני ימול בשר ערלתו” (ויקרא יב, ג), והמוהל איחר - המוהלים צריכים להיזהר שלא לאחר, זה טורח ציבור, לפעמים אברכים באים לברית באמצע הלימוד, או הסנדק בא באמצע

עוד נפקא מינה [15], לנוהגים שלא כותבים גט בלילה, איך הדין אם הבעל התפלל ערבית מבעוד יום אם יכול ליתן גט.

עוד נפקא מינה [16], אבי הבן שהתפלל ערבית מבעוד יום, אם אחר כך יכולים למול את בנו, כלומר האם זה עדיין נחשב ליום השמיני, או לא.

עוד נפקא מינה [17], התפלל ערבית של סוכות מבעוד יום, ואמרו לו שנפטר קרובו ונקבר, אם יכול לשבת שעה אחת ולהפטר מאבלות, או לא.

עוד נפקא מינה [18], התפלל ערבית בליל שבת בעוד יום, ואכל סעודת שבת לפני השקיעה, אם צריך לחזור ולאכול כזית אחר צאת הכוכבים. וזה תלוי בחקירה שלנו.

ציצית ותפלין

יב. בנושא הזה דן בתרומת הדשן - נחשב ראשון - בשלשה מקומות, בסימן ק”ט, ח”ב סימן קכ”א, וסימן רמ”ח. במקום אחד (ח”ב ס”י קכא) לגבי מי שהזיד או שגג ולא בירך על טלית או תפלין ביום, והתפלל ערבית מבעוד יום, האם יתעטף בציצית ויניח תפלין ויברך עליהן או לא? וכתב, דאף שעדיין הוא יום, לא יברך, לא על הציצית ולא על התפלין, כי אחר שהתפלל ערבית עשאו כלילה. ואמנם בציצית אין קפידא אם מתעטף בלא ברכה, מתעטף אפילו הוא לילה גמורה, אבל תפלין שאסרו חכמים להניחם בלילה, אסור גם כן להניחם אחר תפלת ערבית, הואיל ועשה לאותה שעה לילה בתפילתו, תרי קולי לא עבדינן - קולא להתפלל ערבית מוקדם, וקולא נוספת הסותרת את קודמתה, שיוכל להניח תפלין. וכתב שכן פסק מהר”ם מרוטנבורג (בהל’ שמחות ס”י קיז) - רבו של הרא”ש - לענין אבלות, שאין מונים לאחר תפילת ערבית למקצת היום, הואיל וכבר התפללו תפלה של לילה.

זמן שכיבה

יג. במקום שני (ס”ו קט) כתב לגבי מגילה, שמי שהוא אנוס קצת שלא יכול ללכת לבית הכנסת למגילה, וקשה עליו לשבת בתענית עד אז, האם מותר לו להתפלל ערבית ולשמוע קריאת המגילה מבעוד יום. וכתב שיוכל לשמוע מקרא מגילה לאחר ערבית⁴. והסתמך על רבינו תם (ריש ברכות) דקיימא לן שמוזמן פלג המנחה ואילך נחשב לילה לענין קריאת שמע. ואף על גב ששם הקפידה התורה על זמן שכיבה, ואותו הזמן לאו זמן שכיבה הוא, מכל מקום יוצא ידי חובת קריאת שמע דאורייתא, משום שנחשב לילה. ואם כן כל שכן לענין קריאת מגילה שיוכל לקרוא אחרי פלג המנחה. והובא להלכה בבית יוסף (ס”ט תרצב), וכן פסק בשלחן ערוך (שם). ומשמע שלא נחשב שעשאו כלילה לכל מילי, ורק לענין תפלה וקריאת שמע הקילו, וזה כמו סתירה למה שכתב לגבי תפלין שנחשב לילה, ועמדו על כך האחרונים.

⁴ מי שאינו שומע, ואפילו משתילים לו מכוונה לא שומע, אינו מוציא ידי חובת מקרא מגילה, למרות שבשאר הדברים הוא בר חיובא, שהרי הוא פיקח, ונתחרש עם השנים, ורק אדם שנולד לא שומע, הוא גם לא מדבר - הא בהא תליא - וכיון שלא מתקשר אינו פיקח, אבל זה שמדבר הוא פיקח, ואפילו הכי לגבי מגילה כיון שאינו שומע לא יכול להוציא ידי חובה. וכן בשופר, כי בשניהם עיקר המצוה בשמיעה.

אולם מי שמדברים אתו בקול רם והוא כן שומע - מרן בסוף ימיו היה צריך לדבר אתו בקול רם, כי כבדו אוזונו משמוע, גם לסטיפלר היו צריכים לצעוק - האם מוציא את האחרים ידי חובתם? ביום ששי הביאו לי חוברת של רב אחד - לא אניד את שמו, לפי הלכה צריך לומר את השם, כי הביאו את החוברת לאלפים, אבל יש שנפגעים - הפלא שהוא כותב, שמי ששומע על ידי צעקות, לא מוציא ידי חובה אחרים. אבל אפס זה כתוב, מה אתה ממוציא הלכות מהראש בלי שום מקור, צריך בכל דבר להביא פוסקים. בילקוט יוסף על פורים (עמ’ תנו) מבואר שהוא בר חיובא לגמרי מוציא ידי חובה במקרא מגילה. ויותר מזה, מרן זצ”ל (חזו”ע פורים עמ’ נה) כתב שאפילו שומע רק על ידי מכשיר שמיעה, בדיעבד מוציא את האחרים ידי חובה.

עוד כתב בחוברת, שמי שמתפלל עם אשכנזים שמברכים שהחינו על המגילה גם ביום - כדעת תוס’ (מגילה ד. ת) - יענה אמן. אך לדעת הרמב”ם (פ”א מהל’ מגילה ה”ג) והש”ע (ס”ו תרצב ס”א) זו ברכה לבטלה, איך יענה אמן, וזה גם הפסק בין הברכה לקריאת המגילה. חבל שלא יענין בילקוט יוסף (פורים עמ’ תתקל, ברכות כרך ב’ מהדו’ תשפ”ה עמ’ סא), שכתבנו על פי דברי רבינו אברהם בן הרמב”ם (ס”ו פג), הרא”ש והטור (ס”ו רסז), התשב”ץ (שו”ת יכן ובענין סימן קיח), הפרי מגדים (ס”ו כה א”א סק”ג) ולהקת אחרונים, שבאופן כזה אין לענות אמן. היה ראש ישיבה אחד ברמות שהוציא את כל ילקוט יוסף מהישיבה, כיון שהבחורים היו פוקשים עליו בשיעור כללי מילקוט יוסף... הם טוענים שמוותר לחלוק, ואם כך תביא את הראיות של הרב ותדחה, תורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קידושין סו), אבל לחלוק סתם ולהתעלם מהטענות של מרן זצ”ל, על מה ולמה?! בכל אופן בחוברת הזו על הלכות פורים יש הרבה טעויות.

⁵ הפרי חדש חולק על ראשונים בכמה מקומות, היה לפני כ-300 שנה, ובזמנו במצרים - כשמרן זצ”ל היה רב ראשי במצרים לפני כשמונים שנה היו שם חמישים אלף יהודים, וכל שכן לפני כן שהיה שם הרבה תורה - עשו חרם שאסור ללמוד בספרי הפרי חדש, כי חלק על ראשונים, וגם חלק על השלחן ערוך כסדר, וגדולי הדור של מצרים לא האבו את זה, כי הורס את קבלת הוראות מרן ועושה בלגן בעולם, ולכן לא נשאו לו פנים. אבל אחר כך ביטלו את החרם, בשו”ת גנת ורדים (חיו”ד כלא ג סימן ג) לרבי אברהם הלוי, נשאל אם עדיין החרם על הפרי חדש קיים, והשיב “וביובל יצא” - כיון שעברו חמישים שנה מהחרם, אפשר ללמוד בספריו של הפרי חדש. והיום כולם יודעים שהפרי חדש הוא אחד הפוסקים החשובים שלנו.

⁶ אמנם הפתח הדביר (ס”ו רלה סק”ד) פלפל הרבה וכתב, שמתפללים מנחה וערבית סמוך, ולא ראינו לשום גדול שיקרא שוב קריאת שמע בצאת הכוכבים. ולמעשה כל אחד יחמיר על עצמו לחזור, או שישמוך על קריאת שמע שעל המטה.

⁷ יש דין שמועה קרובה ודין שמועה רחוקה, כלומר שאם עברו שלושים יום מאז שקרובו נפטר, ורק אז נודע לו על פטירתו, מספיק לשבת שעה אחת וגמרנו, ולא שעה של ששים דקות, אלא זמן מוסים. וכן מצינו בדין מי שמת לו מת בערב הרגל - פסח, שבועות, סוכות וכו’ - שקוברים אותו מהר לפני שיכנס החג, והקרוב ישב שעה אחת ויצא מידי אבלות (מ”ק כ. ש”ע ס”ו תקמח ס”ז), ויש שהבינו שעה של ששים דקות, אבל זו טעות, והכוונה זמן מוסים (ש”ק ס”ו שצט סק”א) (ע”ע ביבי”א ח”ב חיו”ד ס”ו כח). פעם הייתי נוכח בלוויה של אמו של תלמיד חכם, היא נפטרה בערב חג, וקברו אותה ממש חצי שעה לפני השקיעה, ומיד אחרי ששמו את העפר אמרתי לו: שב כאן על האבן ותקבל ניחומים, ותצא מגזירת שבעה. אם לא היה יושב, היה צריך לשבת שבעה אחרי החג, וזה ביטול תורה, כמה אפשר ללמוד הלכות אבלות... הוא שאל שלא יספיק לשבת שעה אחת, ואמרתי לו שהכוונה לזמן מוסים.

הלימוד, והמוהל מאחר, לכן יש לב לא לעכב את האנשים - ובינתיים התפללו מנחה וערבית, וגמרו להתפלל מבעוד יום, והגיע המוהל. והרי התינוק לא התפלל... אבל אבי הבן הוא המצווה לזול את בנו, וכבר התפלל ערבית ועשאו כלילה, ולא מלים כלילה. אולם בברית הולכים אחר עיצומו של יום, והמוהל ימול את הילד. בשו"ת בנין אב⁸ (ח"ד סי' ד) כתב בנושא הזה, ודן בדברי התרומות הדשן, מי שרוצה יעיין שם.

תפלין ללא ברכה

יז. בשלחן ערוך יש חמשה מקומות שדיבר בנושא הזה, ומהם, במקום אחד (סימן ל סעיף ה) כתב: ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפלין, אין לו להניחם אחר כך. ע"כ. ומה שכתב בלשון יש מי שאומר, כתב כפ החיים (סי' ל אות טו), שאין זה מפני שיש חולקים, אלא כי כן דרך השלחן ערוך כשמוצא סברא יחידית לכותבה בשם מי שאומר, וסברא זו מצאה רק בכתבי מהרא"י בעל תרומת הדשן. אדם שהיה בבית הסוהר והתפלל ערבית מוקדם ואחר כך הביאו לו תפלין, ואומר: קיבלנו הוראות מרן... בשיעור הקודם דיברנו שאדם לא ילך ראש בקיר, ואמנם לא יברך ויחוש לדעת מרן, אבל יניח תפלין בלי ברכה, שלא יהיה בגדר 'קרקפתא דלא מנח תפלין'⁹ ח"ו לפי חלק מהפוסקים, ולא יאבד עשין דאורייתא. ואפילו בבין השמשות יסמוך על רבי יוסי שאולי זה יום, ואולי כרבינו תם, ויניח תפלין.

אין זה נגד מרן

יח. כך כתבנו בילקוט יוסף ח"א (עמ' לח, ובסי' ל סעיף ו) שיצא לאור בשנת תשמ"ה, שמי שלא הניח תפלין והתפלל ערבית מבעוד יום, יניח תפלין בלי ברכה. וקיבלתי מכתבים, בדרך ארץ ושלא בדרך ארץ... אין אתה כותב נגד מרן, תמיד אתם צועקים קיבלנו הוראות מרן... מרן זצ"ל (יב"א ח"ה חאה"ע סי' ז אות ד, הל"ע ח"א עמ' כט, ח"ה עמ' עמ' שבא) תירץ שבמקום מצוה כזו יקרה וחמורה, יסמוך על החולקים ויניח בלי ברכה. והיו שלא הסתפקו בתירוץ זה, והוספתי ואמרתי למרן, שהרי מרן השלחן ערוך (סי' רסא סי' ב) פסק כרבינו תם, ולשיטתו רק כארבע דקות לפני השקיעה שלנו מתחיל פלג המנחה, ולפני כן הוא יום גמור, וכלל לא הגיע זמן תפלת ערבית, וממילא יכול להניח תפלין, ואם כן המניח תפלין בזמן פלג המנחה שלנו לא נחשב שעושה נגד מרן. מרן שמע ונהנה מהסברא, ולא כתבנו את זה אחר שהספר כבר יצא, ואני מוסיף בעל פה. על כל פנים מדברי הש"ע מבואר שהמתפלל ערבית עשאו כלילה לכל דבר.

שמועה קרובה

יט. במקום שני, מרן ביורה דעה (סי' תב סעיף יא) כתב, מי שהתפלל כבר ערבית ועדיין יום הוא, ושמע שמועה קרובה, מונה מיום מחר, ואותו יום אינו עולה לו. וגם כאן מבואר שהמתפלל ערבית עשאו כלילה לכל דבר.

גט כלילה

כ. במקום שלישי, הרמ"א באבן העזר (סי' קכג) כתב, שלאחר שהתפללו הקהל ערבית, אף על פי שעדיין היום גדול, אין לגרש, שהרי אין לגרש כלילה, כמו שאין דנים כלילה (סנהדרין לב). ומקורו מהבית יוסף (אה"ע סי' קלו) בשם תרומת הדשן (סי' רמח). גם הנודע ביהודה (תניינא סי' קוד) האריך לקיים דברי התרומת הדשן בשם האור זרוע (א"י הגדול סי' תשמח דק"ו ע"ב), שאם גרש כלילה אינה מגורשת. גם בתשובת הרא"ם - רבי אליהו מזרחי (סי' פב) - לפני כ-500 שנה - הביא דברי האור זרוע, שאפילו נתינת הגט מידי לידה שאין צריך קיום, אין לעשותו כלילה. וכתב בחלקת מחוקק (סי' קכג ס"ק יד) - נקרא בקיצור 'ח"מ' - בשם סדר הגט של מהר"י מינץ (סי' ע), שהמהר"ם סובר שאחר תפלת ערבית של הקהל, אפילו שהוא לא התפלל בעצמו ועוד היום גדול, החמיר שלא ליתן גט, וכתב כן בשם תשובת מהר"י מולין ז"ל. ואמנם הבית יוסף (סי' קלו) תמה, ואינו יודע מה ענין דין לגט. ובש"ע (אה"ע סדר הגט אות פח, פט) כתב, נתינת הגט, יש מי שאומר שצריך להיות ביום ולא כלילה. וכן אם התפללו הקהל ערבית, אף

⁸ חיברו הגאון הרב אליהו בקשי דורון זצ"ל, ספריו שו"ת בנין אב - ששה כרכים נפלאים, הוא משבץ את השיטה הישיבתית של הלמדנות יחד עם השיטה הפסקנית הלכה למעשה. הוא הראשון לציון החשוב ביותר שהיה לנו בדור אחרי מרן זצ"ל, לא היה כמוותו למדן וגם בקי. הוא כיהן כראש קיבוץ בפורת יוסף קטמון, וראיתי בעיני שעמדו בתור לשאול אותו שאלות, והיה עונה בעיון ובלמדנות. הוא למד בישיבת חברון, ובכל ליל שבת אחרי הדרשה של מרן בפורת יוסף, היה מגיע לביתו של מרן - היה גר ברחוב חנה ומרן גר ברחוב אלקנה - ומדברים הרבה בלימוד, ומרן היה נהנה מהסברות שלו.

על פי שהיה עדיין יום, אין ליתן גט אז, מפני שכבר חשוב לילה, אם לא בשעת הדחק שאז אפילו כלילה ממש יכתב וינתן. עכ"ל. וכן כתב הבית יוסף לקמן (סי' קגד) שבשעת הדחק אפילו כלילה ממש יכתב וינתן (ע"ע יב"א ח"ב חאה"ע סי' יג אות ז). וכל שכן לאחר ערבית.

מעשה בית דין

כא. אנחנו בבתי הדין היינו מקפידים שלא עושים גט כלילה, וגם אם התפלל ערבית מבעוד יום לא עושים גט באותו יום, ורק בשעת הדחק, עד שמצאו את הבעל ועד ששכנעו אותו לתת גט והסכים, אפילו התפללו ערבית, מביאים סופר שיכתוב גט, כי אולי למחרת יחזור בו. וגם אם הבעל אישכני, למרות שהרמ"א החמיר, אבל בשעת הדחק גדולה כתבו האחרונים שיש לסמוך על הפוסקים שכתבו להתיר לתת גט אחר תפלת ערבית.

ילקוט יוסף על גיטין בכלא

כב. היום יש כל מיני שיטות לשכנע את הבעל לתת גט מרצונו, שולחים אותו לכלא ועוד דברים. אני הייתי בבית הדין 11 שנה, וב"ה כל השנים הללו מעולם לא שלחתי בן אדם שמסרב לתת גט לכלא. יש דינים שטוענים שאפשר לומר שבתי הכלא היום לא כמו פעם, ויש שטוענים שזה גט כפוי, לכן מעולם לא שלחתי בעל לכלא. והייתי משכנע אותו בכל מיני דרכים. בתחילת כהונתי היה אחד שישב בכלא, לא אני שלחתי אותו, והזמנתי אותו לדיון. שלח לי מהכלא פקס עם צילום של ילקוט יוסף הלכות גיטין, ושם כתוב שאסור לכפות את הבעל לתת גט, ואמר, זה כבודו כתב, נכון? אם כן איך תכפה אותי?!... הוא הגיע לדיון אזוק עם עשרה סוהרים, לא יודע למה לא מספיק אחד או שנים, אבל ככה זה, רואים חרדי כולם באים... וראיתי שהוא אברך ספרדי, רק ספרדים עוצרים... אמרתי לו, מה יתן לך ומה יוסיף לך, האשה לא רוצה להמשיך אתך בשום אופן. מעניין שכשהגיע לבית הדין, במקרה גם אני נכנסתי, ואני שומע את אשתו ואת אמא שלה, איזה קללות קללו, איזה ביטויים התבטאו... אמרתי לו, אתה שמעת וגם אני שמעתי, וכי אתה משוגע לחזור אליה... תן לה גט, וכי אדם גר עם נחש בכפיפה אחת?!... אמר: לא, אני לא אתן לה, עשתה לה כן וכך... אמרתי, אתה רוצה לנקום בה, אבל אתה נוקם בעצמך, מה אתה עושה. שכנעתי אותו, עשינו פשרה בענייני הכספים, וב"ה הסכים. אבל זה לקח זמן, הדיינים צריכים סבלנות, לא ימהרו לגמור "ובשתיים יעופף"... ודיברתי עם הבעל בנחת עד שהסכים לתת גט, ונתן. אמרנו להם שישחררו לו את האזיקים, אבל אמרו שצריך ללכת למשרד במגרש הרוסים, ושם יחתמו לו על שחרור. בסדר, עוד כמה דקות... הלך לשם ושחררו אותו.

אביהם של עגונות

כג. סיפרתי שפעם היתה אשה אחת שבאה אצלנו לבית הדין ביום ראשון בבוקר, וביקשה גט בדחיפות, מה קרה בדיוק? אחרי שקיבלה את הגט סיפרה לעובדי בית הדין, שבעלה היה מלמד בתלמוד תורה, אברך ספרדי, הסתכסכו ביניהם ולא רצה לתת לה גט, והוציאו עליו צו מעצר, אבל הוא ברח ולא ידעו היכן הוא, ונעלם במשך חמש או שש שנים. האשה הזו שהיתה עגונה, באה לקבר של מרן זצ"ל ביום ששי אחר הצהריים, בכתה ובכתה, ואמרה: אתה אביהם של עגונות, כמה הקלת על עגונות, עשה למעני, בעלי ברח כאילו בלעה אותו האדמה... היא גרה בשכונת בית ישראל, ובשבת אחרי צהריים הלכה לכותל להתפלל מנחה, והנה את מי היא רואה שם? את בעלה! אחרי שש שנים... רצה מיד למשטרת הכותל: יש לי צו מעצר עבורו, ארוץ ואביא לכם, ותתפסו אותו בינתיים. הם לא יכולים לעצור אותו בלי צו, לעצור בשבת זה איסור צידה... אבל עיכבו אותו בכל מיני תואנות, ובינתיים היא רצה לבית וחזרה עם הצו מעצר, ועצרו אותו באותו יום. וביום ראשון בבוקר באו לבית הדין, ושכנענו את הבעל ונתן גט. ואמרה אחר כך בבית הדין: אני לא האמנתי שאבכה על הקבר של מרן ביום ששי, וביום ראשון בבוקר מרן ישלח מהשמים את בנו שיפטור אותי מעגונות! כך היה המעשה.

⁹ מי שהוא בגדר 'קרקפתא דלא מנח תפלין', נאמרו עליו דברים חמורים (רי"ה ז'), ולגירסת רבינו חננאל (שם) ועוד, רק אם לא הניח תפלין מעולם, אפילו יום אחד, נקרא 'קרקפתא דלא מנח תפלין', משמע שאם הניח פעם אחת, כגון שחסידי חב"ד תפסו אותו בשדה התעופה והניח שם תפלין, זכה שיש לו חלק לעולם הבא. ויש אומרים שאפילו יום אחד לא הניח תפלין במזיד נקרא 'קרקפתא דלא מנח תפלין'. תראו בילקוט יוסף (סי' ל) באריכות.